

Balázsovits Lajos mint vendég

Az utóbbi években egyre gyakrabban fordul elő, hogy fővárosi színészek egy-egy fellépésre vidéki színházakhoz szerződnek. Gondoljunk csak, Gábor Miklós vagy Sinkó László kecskeméti vendég-fellépésére. Balázsovits Lajos, a Filmgyár társulatának tagja, az utóbbi hetekben a szegedi Kis-színházban, O'Neill: Hosszú út az éjszakába című darabjában lép fel.

Miért vállalta az ingázást Budapest és Szeged között?

— Magyarország, történelme miatt, „egy vízfejű ország”, hogy Keresztury Dezso szavait idézzem. Egyetlen világvárosa van. Budapest másfajta életirítmust ad, másfajta követelményt állít a színház elé. Ott állandó a rohanás. Vidéken több idő van a produkcióra, még ha a próbaidő kevesebb is, az előadásra több időt lehet fordítani. Hosszabb a rákészülés, és az rendkívül sokat jelent. Ezenkívül: állandó változások vannak a színházaknál; változnak a vezetők, változik a műsorspolitika. A színészek megpróbálnak élni a szerződöttes rendszer adta előnyökkel. Egyébként a legjobb színházak sem képesek változatlan összetétellel hat-tíz évnél tovább együttműködni. Nincs különösebb ellentét vidék és főváros között, az erről szóló vita mondva csinált. Mindenki ott próbál játszani, ahol elképzelésének legjobban megfelelő játékkalkulát talál.

Milyenek a benyomásai Szegedről?

— Szeged síkvidék. Én Nagykánizsán születtem, ott telt el a gyermekkorom, és ez egy életre meghatározó. A szegedi színházról nincs teljes képem. Az O'Neill darab kis csapat munkája. Így jó együtt dolgozni, s Ruszt nagyon jó rendező hallottam, hogy a közönség az utóbbi időben „kevesebb” látogatja ezt a színházat. Erre a darabra jönnek az emberek, ezt szeretik. Ez a produkció siker. Kell ennél több?

Gyakran elhangzik, hogy a magyar színházak nagy lemaradást kell behozni. Már a kezdeteknél lemaradtunk. Amikor első színházigazgatónk, Kelemen László meghalt, akkor Angliában, például, már több mint kétszáz éve játszották Shakespeare-t.

— A színházat nem lehet külön választani a társadalmi, politikai, gazdasági fejlettségtől. Hiba a mi színházművészetünket összehasonlítani az angol, a lengyel, a cseh színházzal. De hibás ez az összehasonlítás a filmmel kapcsolatban is. A magyar színházak és filmek a magyar fejlődéssel kell lépést tartani. Nekünk sajátos, magyar színházat, filmet kell csinálni.

S van-e sajátos magyar színház?

— Nincs. Nincsenek meg minden esetben a feltételek sem. Mi mindig más fejlettségű országok kultúráját majmoljuk. Holott az előtünk járók eredményeit csak felhasználni lenne szabad, nem egy az egyben átvenni.

Sokak véleménye szerint, az utóbbi években a legnagyobb mozgást a magyar színházi élet állóvízében az amatőr produkciók

jelentették. Gondolok itt, a szegedi Egyetemi Színpad Kőműves Kelemen előadására, a Stúdió K Bűchner feldolgozására.

— Meggyőződésem, hogy a színházkultúra alapjait az úgynevezett profi színháznak kell képviselnie. Az amatőrök eredményei mindig serkenthetik a profikat bizonyos irányzatok felé. Ok nagyobb veszélyek nélkül kísérletezhetnek, náluk semmiféle anyagi kockázat nincs, nem kell figyelembe venniük a műsorspolitikát. Egyébként sohasem lehet egy irányzatot egyértelműen jónak vagy rossznak kiküldeni. A hiba, hogy Magyarországon erre mindig van — vagy volt — egy tendencia a színház hívelnek részéről.

Eddig csak a színházról beszélgettünk, pedig Balázsovits Lajos inkább filmszínészként tartja számon a közvélemény.

— Az emberek általában akkor nyugodtak, amikor kategóriákat állítanak fel és ezekbe a kategóriákba mindent, mindenkit bele tudnak erőltetni. Kétségtelen, hogy többet játszórnak filmen.

— Egyre inkább meggyőződésem, hogy a színház, a film, a televízió, a rádió, a szinkron is ugyanazt a művészetet követeli meg. Persze ezeknek az ágazatoknak vannak sajátosságuk, melyeket a színészenek meg kell tanulnia. Nem biztos, hogy minden ágazat mindenkit ambicionál. Pécsi Sándor például sohasem szeretne a szinkron, nem is tudott szinkronban dolgozni, de ennek ellenére színművészetünk egyik legnagyobb alakja volt. Nálunk előny is, hátrány is, hogy a színészek kénytelenek valamennyi ágazatot megtanulni.

A televízió a legfiatalabb művészet. Az meglehetősen sokat szerepel ott is. Hogyan látja a magyar televíziós műfaj helyzetét?

— Nálunk sokkal inkább művészetként nézte ki magát a televízió, mint nyugaton. Ott inkább propaganda és hírközlő bázis. Jelen pillanatban nagy a vita a mozi- és a tv-filmek között. A patinás fesztiválokra nem engedik be a tv-filmeket, ezért számukra új fesztiválokat rendeznek. A TV má még nem tudja azt a hatást nyújtani, amit a film. Ennek elsősorban technikai oka van. Hiába a nagyképernyő, a nagyotálók mégsem érvényesülnek. Ezenkívül eklektikus még a televízió. Két irányzata van: a képmagnóra rögzített tv-játék — amitálán a színházhoz áll közelebb —, és a tv-film — ez pedig a filmhez közelít. Már nem azonos velük, de még az igazi sajátosságait sem találták meg. Nagyon nem szeretem a színházi közvetítéseket. Ez csak olcsó műsorkitöltő ma. Több gondal, a darabok televíziós változatainak elkészítésével több élvezetet nyújthatnánk.

Évek óta a szegedi színház tegegyértelműbben sikert jelentő produkciója a Hosszú út az éjszakába. Igazi, három dimenziós színházi élmény. Ne várjunk arra, hogy egyszer talán a televízió is közvetít!

BŐLE ISTVÁN

Vers vagy nem vers?

Géczi János versei eddig három antológiában jelentek meg. (Gazdátlan hajók, Tollam neve ez, Madárúton.) Három verseskötvet állított össze, ezek külön-külön megjárták mindhárom hazai kiadónkat, s külön-külön elutasításra találtak. A harmadik kötetet, a „Vadnarancsok”-at, többek közt azzal az indokkal adta vissza nemrégiben a Szépirodalmi kiadó, hogy az 1400 soros vers minőségét (értékét) nem tudják megállapítani.

E tényeket figyelembe véve, Géczi Jánost nehéz lenne szerencsés szerzőnek minősíteni. Szerencsés inkább a néző lehetett, aki március 2-án este a JATE-klubban, dacolva a költői estek egyre inkább elutasító érdektelenségbe fulladó tendenciájával, meghallgatta a 700 soros részletet, Nagy Zoltán színművész értő, előadói személyiségét ezzel a mindenféle szubjektum felé távolságot tartó verssel azonosítani tudó tolmácsolásában. Úgy gondolom, függetlenül attól lehetett szerencsés a néző, hogy a „Vadnarancsok”-at jó vagy rossz versnek tartja, éppen annak egységisége, a jelenkori magyar költészetben vitathatatlanul különleges helyet elfoglaló jellege miatt.

De hát, vers-e a „Vadnarancsok”? A kérdést, sajnos, fel kell tennem, mert akár az esetet követő beszélgetésen, akár más, különböző magánfórumokon többen vagy kimondták, vagy szeretnék volna kimondani: nem vers. Hivatkozva „a természettudományos” leírásokra, a Bolyai János Appendix-éből vett egyenletekre etc. Kétségtelen, hogy a megjelölt elemek megszorodása nehezíti a vers megértését, s az is, hogy ennek okán egyszerűbb olvasatlanul félretenni.

(Ennek kapcsán üdvözlünk kell az *Életünk* című folyóirat szándékát, miszerint ez év nyarán megkezdül az egész vers közlését, kísérő tanulmányokkal.) Mindez azonban igen gyöngő és érthetetlen hivatkozási alap bármire, hiszen csupán abban az esetben jogosít fel az egész verset értékelő vélemény alkotására, ha a helyi kifogásokat a verseség jelentésének fókuszpontjából itéljük meg. S ha ezt tesszük, rá kell jönnünk arra (még anélkül is, hogy például az egyenleteket értenénk, azaz verbelisan meg tudnánk fogalmazni), hogy a vers kétségbevonhatatlanul nagy érdeme az önálló nyelvtudomány, amelynek a természettudományos ismeretelmélet és a konkrét személy mindennapi tevékenységére való verbális reagálás egyaránt része. Mert egy nyelven „vannak mondva”. A „Vadnarancsok” önálló, költői nyelven. Számomra ezért nem kérdés, hogy a Géczi-opus vers-e. Az, mert egyszerű, önálló lírai nyelven íródott.

Ez a nyelv, a szerző által is bevallottan, nem „önmagától lett”, hanem elődök, vagy éppen egy kortárs fiatal költő lírája segítette elő megalkotását. Mindenekelőtt Sylvia Plath nevével kell említeni (Zúzódás címen magyarul is olvashatók versei Tandori Dezso fordításában), aki — érzésem szerint — a Géczi-féle „fogalmi”, lírai nyelv létrehozásában döntő szerepet játszik. A másik *Zalán Tibor* — a JATE-klubbeli esten tőle hallhattunk egy elemző indítatású bevezetést —, akinek „Ének a napon felejtett hintalóért” című verse nagyobb lélegzetű, „avant-garde”-szerű mű alkotására ösztönözte Géczi-t. Az avantgarde szó, persze, aligha használható a „Vadnarancsok” ürügyén. A fiatalabb magyar költészetben lassan határozott tendenciává növe hosszúvers-sorozat kétségelentül az avantgarde-ből veszi indulását, főként ami a szó jelentés-mezőjének a végtelen felé való kitérését illeti. A tendenciát így jónéhány kritikus nevezi neo-avantgarde-nak, ami nincs, lévén, hogy tautológia, s egyébként sem mond semmit. De kísérlet-nek is titulálják e verseket, figyelembe sem véve, hogy ez a terminus a klasszikus avantgarde-ra is nehezen alkalmazható. — Mindenesetre bizonyosnak tűnik, hogy a „Vadnarancsok” például rem kísérlet, s mégcsak nem is kísérletezés. Hanem egy kert leírása, s ezzel párhuzamosan egy összefüggő, lírai-gondolati rendszer megalkotása. Tiszta, e lírai-gondolati rendszernek megfelelő versnyelven összegző igényű hosszúvers.

BELÁNYI GYÖRGY

Géczi János:

Vadnarancsok

(részlet)

megkeményednek fölöttünk az egek.
Hagymaburkok borulnak, meg tél,
meg szó, meg szeret — nem szeret.

Magánhangzók zuhanása, a hangok között
pörgető rémület: fölmutatott látogató-arcok,
moccanó kezek — gyertyagyújtó ünnep

minden ezüstöt levedlő házban.
Csattognak a fel/emelő (teremtett) térben
almavirág-szirmos-szárnyú emberek.

Lélegzet, Halvány táj, Fű, bokor, állat
oldódik a teletett sötétben, Napunk előtt,
Háttal rakják föl a tükröt, Szétreped.

A rések között ki-bejáró széllel
vándorol a porrá hulló test,
lebben lobbán a zarándokló lélek.

növekszik, sodorja dagály.
Holdal változó testét a tenger
kilóli a megingó partra, hol
léptek nyoma körbekérült,
s mozdul a héra-szemű ámulat:

mekkora hal! Sirályok röptetnek
tajtéknak szelet, s vitorlának,
de aki a hajót vizekre imádja
csak csokolja a tatot, árbockosarat.
A kéz minden halottját az egeknek ajánlja.

és tapogatja a só prizmas fényét,
a palakék állat fésűs hátát,
zsindeles pikkelyeit, Horgos fogalmat
szóina a szájt, s míg magát a csodákba
meríti, bomló képzetet talál
s az egy-utat a víz magába refti.

téglavörösfal meredéke,
Repedések pókhálójában
salétrompecsétek, borszinű virágok
— élők lendülete,
fehér koponya mediterrán csarnokában
lépések kongása körbe-körbe,
s vércsöppek oszló koppanása

a kifeszített víz átlátszó síkián,
Így, itt egyedül? Most szóljam?
: üres sakktabla bakázik a fekete s
fő-alá a fehér királynő,
szorozzák e tézist, antitézis:
platoní fényben árnyuk nő,
csak nehezebb, csak tömöttebb.

Az ember nézi az ég csillagát,
(fémarcán nyelvek sorjázna
a semmiből semmibe. Földről
elgörődülnek a tejszagú galaxisok,
döcögnek népek csillagképei
a Három Királyok lengőhídján.)
s tudja, mögötté már függőleges a tenger

a kerítés ép,
Mohazöldjén párzó bogarak,
és az erős növedő trombitavirág
(Campsis grandiflora Schum.) egybe öleli,
hol elhagyta a zuvas szöveg,
Narancsvörös fűszerszag, Csüngőgally,
Szomorú változat, Szimbólumok nélkül,
a Hold léggömb-lebegése
a négyeszetes estéli égen.
A rács mögött egymásnak testét
szegfűgálys marja és krumpliföld,
Hozsanna hullnak kövek, hozsanna
férgek almák, Szalagzik az égre
avarszag, trágyaszag, sárga pára,
Madarakat ló át a kert fölött a szél:
sértetlen ívek metszik egymást,
Kavics nélküli dadogásom, barátaim,
magához veszi a föld minden vasát.

Levél levélre, fűre szitált por, ág,
korhadás, Északnak déinek keletnek
nyugatnak szabad látvány,
jégtömbként ovdad az emlékezés,
Csordulnak egymásról ezüstképek rétegek,
Nyárfák fölartott kezei, Tetteik
végén semmiféle gyertyák, Lassú
ingás, A szem velük mozog,
rálát a levegőben elúszó alakokra.

tarackként bujdosok a zöld,
Gótikus lombok a szelek öt
csatornás útján, Madárnyakak: violinkulcsok,
Nem bízom: itt tömött sorokban fekete
és szarvak hegyén pillogó égitestek,
De látni amikor szárnyatollak nélkül,
látni akarom mint forogódik-tullad
burkában a kezdődő élet,
Tologat a hirtelen felnőtt kéz:
magyama-görbe baba felett, nagypapa-léptű
bábura, villog a bologató penge.

Nem éjszaka ez, Körmenetben
nem vonul a tudat embersereglete.
Ez még a nappal
rodopszín-emlékezete. A szem látványt játszik,
Szarka cserreg, Hangja puha fészkeből
ideviláglik (hát párra lelnak a szavak),
Magukban széthullnak a tárgyak,
szaggatott időben jelenlétre ébred hol
a székláb, hol a faragott támla, hol a
bordaként íves karfa, Részként
mutatják áldásra az egészet.

Az egész falánk, Törvényre emelte a mozdulat,
Körbeállja a sokaságnyi egész, testükhöz
láncolva a nyüzsgő tenger, Benne
visszfényben tündöklő velencei állatok,
metszett tekintetek, Hány
nyelv lobogja a valamiféle föltámadást,
kétségbeesetten vonszolt magányát,
Fekete-fehér jelzett térben tolongnak Ó
vájkálnak a földben, hol bujdosok a zöld,
És sehol ünneplő épület, Előre, csak jobbra
jobbba balra hátra, Lépcs sehol, Patt,

Klubjaink ajánlják

JATE klub:
Március 12. 20 óra: A Korál
együttes koncertje
Március 13. 19 óra: Disco —
vezeti: Tóth András
Március 14. 20.30: Gondviselés
című francia film. Rendezte:
Alain Resnais
Március 16. 20 óra: Benkó
Dixeland Band műsora
Március 17. 19.30: Szexológia:
Szexotechnika — Korányi Tamás
előadása
Március 18. 20.30: Bemutató
mozi: Münchhausen báró csodálatos
kalandja című francia
rajzfilm Jean Image
Március 19. 19 óra: Pszichológiai
kör: Buda Béla előadása a
pszichoanalízis aktuális problémáiról.
Március 20. 19 óra: Disco —
vezeti Bene Gábor
Március 21. 20 óra: Stalker
I.—II. szovjet film. Rendezte:
Tarkovszkij
Március 23. 20 óra: Pop club
— vendég: Koltay Gábor a Szó-
rényi—Bródy című könyv írója

Tamási Áron klub:
Március 14. 19 óra: Disco
Március 17. 19.30: a Saturnus
együttes koncertje
Március 18. 19.30: „Mag hó
alatt” — Tompa László előad-
estje
Március 20. 19.30: Táncházt
Március 23. 19.30: Filmklub —
Bohóc a falon: Rendezte Sándor
Pál
Iffjúsági Ház nagyrendezvényei:
Március 14. 20 óra: Az Aréna
Színpad bemutatója
Március 17. 19 óra: Külpoliti-
kai Fórum
Március 20. 19 óra: Sakk-szi-
multán — vendég: Portisch La-
jos
Március 21. 20 óra: Tavasz
koncert — közreműködik: a Kor-
morán együttes, Dévai Nagy Ka-
milla és a Gúnya együttes.
Március 23. 19 óra: Rövidfil-
mek — Sem emlék, sem varázslat,
Mészégetők, Szürke város,
Anziks, Hajnali improvizáció.